

Goda Beatrix

A „silent book” alkalmazásának lehetőségei könyvtári foglalkozásokon

Mi az a silent book, miért érdemes rá odafigyelni és mit kezdhetünk az ilyen típusú könyvekkel a könyvtári foglalkozásokon vagy a közoktatásban? Az alábbiakban ezekre a kérdésekre keressük a választ. Cikkünk rövid összefoglalást kíván nyújtani a silent book témáját feldolgozó, elsősorban könyvtári területen megjelent írásokból. Nem célunk, hogy teljes, átfogó képet adjunk, a hangsúlyt a figyelemfelkeltésre helyeztük.

Röviden a silent book-ról

A silent book műfajába azokat a könyveket soroljuk, amelyek kizárólag képek segítségével mondanak el egy történetet. Bár még nincs egységesen elfogadott magyar elnevezése, Révész Emese művészettörténész egy helyütt „szöveg nélküli képkönyvnek”¹ nevezi ezt a műfajt. A cikk további részében mi is így hivatkozunk rá.

A szöveg nélküli képkönyv elnevezés pontosan körülírja ezt a nálunk még kevésbé ismert könyvfajtát. Révész Emese cikkében kitér arra, hogy a magyar kiadók véleménye szerint a hazai közönség nem szívesen vásárol szöveg nélküli könyvet, holott ez a műfaj ideális lenne a vizuális műveltség, a képzőművészeti és a művészettörténeti ismeretek bővítésére. Bár a nemzetközi trendek nagy hangsúlyt fektetnek a vizuális műveltség (*visual literacy*) fejlesztésére, idehaza a közoktatásban nem kap kellő figyelmet.²

A képkönyvek felépítése, szöveg nélküli történetfűzése sokféle lehet. Egy vagy több kép is szerepelhet egy oldalon. Amennyiben több kép kerül egy oldalra, azokat általában képregényszerűen rendezik el. Ha egy kép van egy oldalon, az illusztráció rendszerint gazdagabb, részletesebb. A sok kis képből álló könyvek inkább az események ritmusára, időrendiségre helyezik a hangsúlyt.³ Egy kép az adott történet egy kimerített pillanatát ábrázolja, amelyen rendszerint sok szereplő látható egyszerre, különböző helyzetekben. Ugyanakkor egy kép több pillanatot is ábrázolhat egyidejűleg, például egy szereplő mozgásának több fázisát.

Teljesen szöveg nélküli képkönyvek valójában nincsenek, hiszen minden dokumentumnak van címe, impresszuma, esetleg fülszövege, amelyek meghatározóak lehetnek az adott mű felfedezése, olvasása esetén. A könyvben szereplő képeken is lehetnek hosszabb-rövidebb szavak, feliratok mint például „buszmegálló”, vagy egy-egy szereplő neve.⁴

Rofusz Kinga Otthon című szöveg nélküli képkönyvének részlete – Vivandra Kiadó⁵

Miért használjunk szöveg nélküli képkönyveket?

A szöveg nélküli képkönyvek éppolyan univerzálisan érthetőek, mint a zene vagy a képzőművészet. Így nem csak a vizuális nevelésben játszhatnak szerepet, számos egyéb képességet fejleszthetnek, melyeket könyvtári foglalkozásokon, de a közoktatás keretein belül is alkalmazhatunk. Megfelelő eszközei lehetnek az anyanyelvi és idegen nyelvi nevelésnek, a beszédfejlesztésnek, a gondolkodásfejlesztésnek és a fogalmazástanításnak. Multikulturális vagy többnyelvű közösség számára egyaránt alkalmasak.⁶

Az Amerikai Egyesült Államokban régóta léteztek olyan oktatási segédletként használt képeskönyvek, amelyek egyszerű eszközökkel bátorították a tanulókat a történetmesélésre. Az 1970-es években ezeknek a szerepét vették át a szöveg nélküli képkönyvek (*wordless picture book*).⁷A szöveg nélküli képkönyvek olvasásakor a gyermekek értelmet, jelentést adnak (*meaning-making*) a látottaknak. Óvodás korban alakul ki a képek dekódolásának, azok önálló értelmezésének (*personal sense-making*) képessége. Hasonlóan a képek értelmezéséhez, jelentéssel való felruházásához, megértéséhez, a szöveg nélküli képkönyvek olvasása is megelőzi és megalapozza a nyomtatott szövegek olvasását. Az olvasás-előkészítéskor az olvasási irány, a történet és a képek sorrendjének vagy az azok közötti összefüggések felismerésében játszhat jelentős szerepet.⁸A korai értelmet vagy jelentést adó (*meaning-making*) feladatok és a későbbi hagyományos olvasási stratégiák között folytonosság tapasztalható. Az olvasni még nem tudó gyermekek a képeket először csupán kommentálják, címkézik, így ruházzák fel őket jelentéssel. Ezt követően képesek lesznek a képeken látható történéseket követni. A mesélés a kisgyermek és többnyire egy vele együtt olvasó felnőtt párbeszédéként indul, később válik önálló tevékenységgé, a gyermek monológjává.

Az olvasás elsajátítása után kezdetben keveredik az olvasás és a mesélés. Majd egyre meghatározóbbá válik az írott szöveg, és végül megjelenik a szó szerinti olvasás.⁹ A képek „olvasása” az olvasástanulás jó megalapozása lehet és fejleszti a vizuális műveltséget. A képek értelmezésének képessége hasonló az olvasásmegértés folyamatához.

A betűk, szótagok, szavak és mondatok balról jobbra való összekötése, és ennek következményeként a tartalom megértése, megegyező folyamat a vonalak, színek, formák és a képek egészének értelmezésével.

A képek befogadásának két alapvető módja van, az egyik a rápillantás, amelynek segítségével felismerjük a kép egyes elemeit. Ez a tevékenység bekapcsolja az agy azon funkcióját, amelynek köszönhetően létrejön a megértés másik módja, az alapos, megfigyelő, elmélyült látás.¹⁰

Egy, az amerikai Utah állam egyetemén végzett vizsgálat során megfigyelték, hogy a gyermeküknek mesét olvasó szülők sokkal több szót és összetettebb mondatokat használtak, amikor szöveg nélküli könyvből meséltek, mint amikor szöveg is volt a mesekönyvben. Az anyák szívesebben válaszoltak ilyenkor a gyermekek kérdéseire, reagáltak nyelvi próbálkozásaikra.¹¹ Az Ontario állambeli University of Waterloo kísérlete is azt bizonyította, hogy az anyák sokkal összetettebb mondatokban beszéltek a gyermekeikhez, amikor szöveg nélküli képkönyvekből meséltek, mint amikor szöveget is tartalmazott az adott könyv. A gyermekek beszéde ezáltal sokkal kifinomultabbá válik és biztosabb alapot kapnak a későbbi olvasástanuláshoz.¹²

Rofusz Kinga Ottobon című szöveg nélküli képkönyvének részlete – Vivandra Kiadó

Mikor és kiknél alkalmazhatóak a szöveg nélküli képkönyvek?

Eddig kizárólag az olvasni még nem tudó kisgyermek szöveg nélküli képkönyvekhez való viszonyát foglaltuk össze, ezek a művek azonban bármilyen korosztálynál és tudásszintnél alkalmazhatóak.

A nyelvtanulásban rengeteg lehetőséget rejt magában. Az anyanyelvi nevelés során a beszédfejlesztés, a szókincsbővítés vagy a fogalmazástanítás eszköze lehet. Idegen nyelv tanulásakor az új szavak megtanulását, vagy a szavak helyes mondatokká való alakítását, a képeken látható jelenetek leírását segítheti.

A nyelvi fejlesztés elemeként mind az iskolai nyelvtanulás, mind a kétnyelvű családokban folyó otthoni tanulás megvalósítható általa. Európában a német nyelvterületeken és a skandináv országokban a menekültek beilleszkedését segítik szöveg nélküli képkönyvekkel, áthidalva ezzel a nyelvi korlátokat.¹³

Rofusz Kinga Ottobon című szöveg nélküli képkönyvének részlete – Vivandra Kiadó

A szöveg nélküli képkönyvek felhasználási módjai

Az egyes területeken alkalmazható módszerek hasonlóak, azokat a befogadók életkora és a felhasználás célja befolyásolhatja. Az olvasást, a szöveg hiányából adódóan, kreatív formában teszi lehetővé. Serkenti a gondolkodást, a tanulást, élményszerűvé teszi az olvasás folyamatát.

Könyvtári foglalkozásokat is színesíthet egy-egy ilyen mű közös feldolgozása, olvasókörök, klubok is haszonnal forgathatják ezeket a könyveket és biblioterápiás ülések alapjául is szolgálhat.

A foglalkozás vezetőjének célszerű előzetesen megismerni a műfajt és az általa nyújtott lehetőségeket.

A foglalkozásvezetőnek, aki lehet pedagógus, könyvtáros vagy bármilyen segítő foglalkozást végző személy, a szöveg nélküli képkönyvek feldolgozásakor egyfajta moderátori, rendezői feladatot kell ellátnia. Szükséges, hogy kiegyensúlyozott, nyugodt, bizalmi légkört alakítson ki, ahol mindenki szabadon és bátran elmondhatja, amit gondol vagy érez. Képesnek kell lennie megszólítani a résztvevők mindegyikét, irányítani a beszélgetést. Ha szükséges, felveheti a mesélő szerepét, anélkül, hogy a történet alakulását meghatározó módon befolyásolná. Mondhat összekötőszöveget, vagy új lehetőségeket, irányokat nyithat meg, rámutathat olyan szereplőkre, akiket még nem említettek meg a feldolgozás során.¹⁴

Mesemondás – egyénileg vagy csoportosan

A szöveg nélküli képkönyvek kézbevitelével, lapozgatásával a történet a képek és az olvasó fantáziájával kreativitásával együtt születik meg. A fejben vagy hangosan megszülető cselekményben az eredeti képek jelentése és az olvasó fantáziájából hozzáadott több-

let aránya változó lehet. A foglalkozás célja a minél egyénibb, változatosabb meseszövés. A csoportosan vagy párban elmondott történet fejleszti az együttműködést, az együttgondolkodást, ilyenkor az egyéni képességek összeadódnak. Az együttműködés része a beszéd és a hallgatás egyensúlyának megtalálása a felek között. Egymás motiválása és versengés is kialakulhat, így a végeredmény egyre színesebb, összetettebb lehet, fejlesztve ezáltal a szociális és társas kapcsolatokat, erősítve az összetartozás élményét.

Játék, improvizáció, fantázia - beszélgetés egy adott témáról

A képek által elmondott történetet tovább lehet gondolni. E folyamat lehetőséget ad egy, a könyvben megjelenő probléma megbeszélésére, felvilágosításra, tájékozódásra. A történet szabad folytatása vagy a végkifejlet megváltoztatása, átírása fejleszti a fantáziát, az improvizációs készséget. Lehetőséget ad következtetések levonására, saját élmények felidézésére.

Új szavak tanulása – anyanyelven és idegen nyelven egyaránt

Ebben az esetben a foglalkozás vezetőjének fel kell hívnia a figyelmet az ismeretlen szavakra, el kell magyaráznia a jelentésüket. Intenzíven ösztönöznie kell az új szavak beépítését a beszélgetésbe, egyenként és mondatba foglalva is ismételtetnie kell azokat.

Művészeti nevelés, érzelmi nevelés és a kép olvasóra gyakorolt hatása

A képek mint művészeti alkotások hatással vannak a befogadóra. A foglalkozás célja lehet egy-egy kép érzelmi többletjelentésének feldolgozása. Vizsgálható, hogy az ábrázolásmód, a színek, a háttér mit fejeznek ki. Ezáltal fejleszthető a vizuális műveltség.¹⁵

A megfelelő szöveg nélküli képkönyv kiválasztása

A foglalkozásokra való felkészüléskor, a könyvek válogatásánál fontos, hogy az adott mű kielégítse a célcsoport, az adott korosztály kíváncsiságát. A képkönyvnek legyen megfelelő esztétikai értéke és adjon teret az egyéni kibontakozásra. Közvetítsen olyan egyértelmű üzenetet, amelyet meg kell fejteni, amelyet lehet egyénileg értelmezni.¹⁶

Néhány példa a foglalkozások gyakorlati megvalósítására:

- a) Körben ülve, a könyvet körbe adogatva, mindenki elmondhatja szabadon amit gondol, ami eszébe jut.
- b) Több példány esetén minden résztvevő végignézheti a könyvet és a benne megelevenedő történetet összefoglalhatják egyénileg, párban vagy csoportosan. Beszélgetés indítható a különbségekről, kinek mi ragadta meg legjobban a fantáziáját.
- c) Egy műből kiragadható egy vagy több oldal, és azok leírása után szabad asszociáció indítható. Ezt a folyamatot a foglalkozás vezetője kérdésekkel segítheti, például:
 - Mi van a képen?
 - Te mit tennél ebben a helyzetben?

- Ha film lenne, hogyan folytatnád a mesét?
 - Mi történik éppen most?
- d) A foglalkozás vezetője a mesefűzést irányított mondatokkal befolyásolhatja, motiválhatja. Azonban célszerű a beavatkozást a minimálisra szorítani, hogy a résztvevőknek minél több lehetőségük legyen a kreatív gondolkodásra.
- Egyszer volt... Miről szóljon a mese?
 - Minden nap...
 - De egyszer csak... Mi történik?
 - Végül... Mi lett velük? Hogy zárult a történet?
- Bátorítani lehet ugyanakkor őket segítő kérdésekkel¹⁷
- Mit hallhat most a szereplő?
 - Milyen lehet ott az időjárás?
 - Milyen illatokat érezhet a szereplő?
 - Mit nem látunk a képen?
 - Milyen íze lehet ennek a ...?
- e) A történetet többször el lehet mondani, mindig másképp, más befejezéssel.
- f) A képkönyvet olvashatják párban is. Amíg az egyik olvas és mesél, a pár másik tagja kérdéseket tesz fel azzal kapcsolatban. A szerepeket lehet váltogatni. A kérdéseket a foglalkozásvezető is felteheti, és körben haladva, minden résztvevő válaszol egyre-egyre.
- g) Lehet utánozni a történet szereplőinek hangját vagy hangaláfestéssel színesíteni a mesélést.¹⁸

Összegzés:

A szöveg nélküli képkönyvek számtalan lehetőséget rejtenek magukban. Könyvtári vagy iskolai, családi környezetben történő felhasználásuk egyaránt indokolt. Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum (OPKM) azt tervezi, hogy a közeljövőben módszertani workshopot és továbbképzést szervez a “silent book” témakörében. Célunk, hogy megismertessük a könyvtárosokat, iskolai könyvtárosokat, pedagógusokat és pedagógushallgatókat a műfajjal. A workshop és a továbbképzés az OPKM gyermek- és ifjúsági irodalmi különgyűjteményére támaszkodva, a köz- és szakkönyvtárakban, iskolai könyvtárakban, valamint a közoktatásban alkalmazható szöveg nélküli képkönyvek elméletével, gyakorlatával és módszertanával ismerteti majd meg a résztvevőket. A könyvtár honlapján, Facebook- és Instagram-oldalán folyamatosan tájékoztatást adunk a várható eseményekről.

Jegyzetek

1. Révész Emese: *Bologna-méreg. Bolognai Gyermekkönyv- és Illusztrációs Vásár* = Tiszatájonline, 2019. április 29., http://tizatajonline.hu/?p=123383&fbclid=IwAR2447qgkvdMit9eidjODDRw_b_HDLKP-sQIy7fbiFDloBpw0SY5FfVean14 (2019.05.29.)
2. Uo.

3. Eder, Katja – Seewald, Katrin – Wildeisen, Sarah: *Neunauge – von der Lust am Bild zur Bildung der Sprache. Einführung in den Umgang mit textfreien Bilderbüchern in der Praxis*, Ludwigsfelde, Landesinstitut für Schule und Medien Berlin-Brandenburg (LISUM), 2017. 11-12. p. https://bildungsserver.berlin-brandenburg.de/fileadmin/bbb/themen/sprachbildung/Durchgaengige_Sprachbildung/Publikationen_sprachbildung/Neunauge_Von_der_Lust_am_Bild_WEB_2017_06.pdf (2019.05.29.)
 4. Eder – Seewald – Wildeisen, i.m. 9-10. p.
 5. 2019-ben a HUBBY – Magyar Gyerekkönyv Fórum a Gyermekkönyvek Nemzetközi Tanácsának magyar szekciója, az Év Gyerekkönyve Díjak kiosztása során az Év Leginnovatívabb Könyve díjat adományozta Rofusz Kinga *Ottbon* című könyvének, amely a Vivandra Kft. gondozásában jelent meg 2018-ban.
 6. Eder – Seewald – Wildeisen, i.m. 16. p.
 7. Gibson, Jennifer: *Text optional. Visual storytelling with wordless picturebooks* = Children and Libraries, 14. vol. 2016. 2. no. 3. p. https://www.academia.edu/31357839/Text_Optional_Visual_Storytelling_with_Wordless_Picture_Books (2019.05.29.)
 8. Lysaker, Judith T.: *Before Words. Wordless Picture Books and the Development of Reading in Young Children*, USA, Teachers College Pr., 2018. 22. p.
 9. Lysaker, Judith and Hopper, Elizabeth: *A kindergartner's emergent strategy use during wordless picture book reading* = The Reading Teacher, 68. vol. 2014. 8. no. 650-651 p. <https://www.jstor.org/stable/24574777> (2019.05.29.)
 10. Eder – Seewald – Wildeisen, i.m. 10. p.
 11. *College of Ed Research Shows Books without Text Can Increase Literacy* = A Utah State University weboldala. <http://www.usu.edu/today/index.cfm?id=49877> (2019.05.29.)
 12. *Reading wordless storybooks to toddlers may expose them to richer language.* = ScienceDaily 2013. április 29. <https://www.sciencedaily.com/releases/2013/04/130429164821.htm> (2019.05.29.)
 13. Lásd részletesebben a Búchereiverband Österreich (BVÖ) portálját: https://www.bvoe.at/themen/grenzenlos_lesen/buecher_ohne_worte (2019.05.29.); <https://www.wirlesen.org/artikel/wie-f-rdern/kinder-jugendliche/kinder-ab-drei-jahren/bilderb-cher-entdecken> (2019.05.29.)
 14. Eder – Seewald – Wildeisen, i.m. 20. p.
 15. Martens, Prisca [et al.]: *Learning from picturebooks. Reading and Writing Multimodally in First Grade* = The Reading Teacher, 66. vol. 2012. 4. no. 285–294. p.
 16. Eder – Seewald – Wildeisen, i.m. 18.p.
 17. Nagy Nóra: *Quick Guide to Children's Books 2: Silent books.* = Helbling Readers Blog <http://blog.helblingreaders.com/quick-guide-childrens-books-silent-books/> (2019.05.29.)
Lindfors, Rose-Marie: *Silent books. A handbook on wordless picture books packed with narrative power*, Stockholm, IBBY Sweden, 2016. 11-15. p.
A dokumentum PDF formátumban elérhető az alábbi oldalon: http://www.ibby.org/fileadmin/user_upload/Silent_Books_ENG.pdf (2019.05.29.)
 18. Eder – Seewald – Wildeisen, i.m. 16-17.p.
-